

TON *f*ALLET

Nr 6 / 1992

-
- SVENSK FOLKMUSIK I FOKUS
 - Bohusländsk korsbefruktning
 - Lyssnandets pedagogik
 - Här vilar den svenske Mozart
 - Mellan syren och bägg
 - Landssymfonin söker ny publik

Foto: Lena Andersson

Vår tids folkmusik

Knytkalás eller hovkonst?

Håller folkmusiken på att förvandlas till hovkonst?

Tonfallet har bett Klas Gustafson fundera kring hur svensk folkmusik har förändrats de senaste 20 åren.

□ Midsommaraftonens förmiddag för ett år sedan kör jag genom Sörmland. På bilradion hör jag att Näsuhulta idrottsförening fått problem inför kvällen. Det ser oväntat ut att bli en vacker afton och de spelmän som skulle stå för dansmusiken vid midsommarstången har tvingats lämna återbud. De är bönder. De måste bärga höet före nästa regnväder.

Aha, tänker jag. På landsbygden är folkmusiken fortfarande rotad i resterna av bondesamhället.

I Stockholm, där jag bor, är spelmannsmusik sällsynt. Den förekommer i de invigdas reservat. Någon enstaka gång ställer man ut en spelman i Kulturhuset.

Lågutbildad pensionär

På Stockholms gator och i tunnelbanan spelar virtuosa xylofonister lätta klassiker. Jag har hört Grieg på Sergels torg och minns en lidelsefull elgitarrist från en natt vid T-Centralen. Jag har hört musikhöghskoleelever träna läxan mellan rulltrapporna vid Östermalmstorg och slussens rödnästa restaurangmusiker spela "La Paloma" som ett evigt extranummer.

Men aldrig hörde jag en spelman på Stureplan. Aldrig ljuden av polska på perrongen vid Odenplan. I Stockholm är folkmusiken en exklusivitet.

Statistiken motsäger mina erfarenheter: intresset för folkmusik är störst i Stockholmsregionen och ligger under genomsnittet bland glesbygdssbor. Rent statistiskt skulle bönderna i Näsuhulta alltså spela för semestrande stockholmare.

Fram till 60-talet hade däremot folkmusiken sin bas på landet; den typiske folkmusiklyssnaren var en lågut-

bildad pensionär bosatt på landsbygden. Tio år senare rullade den gröna vågen över Sverige och vände på allt.

För den nygröna rörelsen var folkmusiken ett fynd: lantlig och genuin, okonstlad och okommersiell. Den blev dess musikaliska råkost, långt nyttigare än den flottiga popkulturens halvfabrikat.

Nu blev storstädernas högutbildade ungdomar folkmusikens nya stödtrupp.

Nygammal miljömedvetenhet

När skivproducenten Sam Charters kom från USA till Stockholm år 1969 snubblade han över fioltrion Skäggmanslaget som stod på gatan och spelade hälsingelåtar. Charters blev gruppens producent. Året därpå låg den tillsammans med popgruppen Contact etta på Svensktoppen.

På skivproducenten Bengt Palmers uppmaning började jazzorganisten Merit Hemmingson spela moderniserade folklåtar. Inspelningarna var omstridda, men för många var de första kontakten med svensk folkmusik. Hennes skivor sålde i början av 70-talet i över 25 000 exemplar.

Vad har hänt med folkmusiken sedan dess? Mycket går igen, 20 år senare.

En nygammal miljömedvetenhet har givit folkmusiken en skjuts. Då som nu har intresset för andra länders folkmusik lett till ett uppsving för den egna musiktraditionen. På 70-talet var det brittisk folkrock, i dag "världsmusik".

De experiment med nya klanger och okonventionella folkmusikinstrument som bland andra Kebnekaise och Arbeta & Fritid inledde på 70-talet har fått en fortsättning hos grupper som Groupa och Den Fule.

Nu som då framträder folkmusikgrupper på rockklubbar, vilket väcker samma uppmärksamhet nu som då.

För första gången sedan 70-talets början har en folkmusikskiva blivit

storsäljare: Benny Anderssons "Klinga mina klockor" (110 000 ex). Alltså även denna gång en musiker som närmat sig folkmusiken från en helt annan genre och ironiskt nog en som för 20 år sedan ansågs stå för allt det folkmusikpubliken foraktade: ytlig och glittrig kommersialism.

Ideologiska knytkalás

Den knytkalásidé som folkmusiken medvetet odlade på 70-talet har blivit en hämsko i dag, menar spelmannen Anders Rosén.

– Folkmusiken behöver mer kommersialism! utropar han. Man måste betala också för den här musiken. Det finns ingen snålare publik än folkmusikens.

De spelmän som i dag hävdar sin professionalism måste övervinna såväl ett gammalt forakt för "estradspelemän" som folkmusikvägens ideologiskt motiverade amatörism.

Anders Rosén var en av inspiratörerna i 70-talets folkmusikvåg. Skivan "Västerdalton" (1972) var stilbildande, liksom hans samarbete med jazzmusikerna i Arbeta & Fritid.

Anders Rosén har alltid kombinerat ett envist rotande i traditionen med en fördomsfri fornyelse av folkmusikens uttryck, en kombination som blivit typisk bland yngre spelmän.

– Det är ett medvetet växelbruk, säger Anders Rosén. För att gå framåt måste man söka kunskap bakåt. Annars blir resultatet ytligt.

I dagens folkmusik finns ett stort intresse för gamla instrument. Det är ett grävande som ökat fortrogenheten med musiken, utan att göra det musikaliska uttrycket musealt.

Fyrkantig musik

– De gamla instrumenten har givit oss nya klanger, säger Anders Rosén. Det är ett sätt att komma bakom det moderna tonartssystemet och dess ofta fyrkantiga musik. Genom att gå bakåt hittar man något som låter mo-

dernare.

De äldre instrumenten erbjuder frihet från vedertagna spelstilar och klangideal. Men de brummande bordunerna har skapat ett nytt ideal.

– Det är inte bara ett mode, menar Anders Rosén. Musiken får en väldig kraft, griper starkare. Det märks att här har man att göra med naturkrafter!

Fiolspelmanen och instrumentmakaren Anders Stake spelar åldriga instrument som stråkararpa, vevlira, moraharpa och säckpipa i folkmusikgruppen Hedningarna. Han får sin största inspiration från inspelningar med äldre spelmän, ”man smäller av på klangerna”.

För Hedningarna är klangen avgörande, inte den musikhistoriska troheten. Alltså kan gruppen på sin kommande skiva använda gamla borduninstrument, tamburin och luta såväl som sequencers och samplingssynt.

Hedningarna fick först uppmärksamhet som teatermusiker, också det ett tidens tecken. Folkmusikern Ale Möllers samarbete med regissören Peter Oskarson har satt spår i föreställningar hos Folkteatern i Gävle

och har fått utlöpare också vid andra teatrar.

För Hedningarna har teaterarbetet lett till mer omsorgsfulla scenframträdanden. Gruppen månalar om ljud och ljus, använder rekvisita och effektrök och har ett utspel som tidigare varit folkmusiker främmande.

Sanningssökande ungdom

– Erfarenheterna från teatern har fått oss att våga mer, satsa mer på tekniken: bli mer professionella, säger Anders Stake. Man kan inte bara stå där som en tomte...

Anders Stake spelade i sin ungdom rock på elgitarr. Anders Rosén försökte en gång i tiden spela jazz på saxofon. Det gör dem rätt typiska i dagens svenska folkmusik, där åtskilliga utövare bidrar med erfarenheter från skilda genrer; förutom jazz och rock även konstmusik och utomeuropeisk folkmusik. Många har fört med sig nya instrument till folkmusiken och har på det sättet vidgat dess ramar.

Ändå saknar Anders Rosén det äventyrliga, vildvuxna och anarkistiska som folkmusiken hade under 70-talet:

– Då växte den spontant, underifrån, Nu kommer så mycket uppiifrån, från institutionerna. Hur ska den då kunna fånga den sanningssökande ungdomen?

Folkmusiken har blivit beroende av bidrag, menar Anders Rosén som själv givit ut sina skivor med hjälp av statligt fonogramstöd. Det har varit välkommet, säger han, ”men jag hade nog givit ut dem ändå”.

– Konsten är ett samvete, den ska vara en nagel i ögat på de makthavande. Bidragsberoendet hotar göra folkmusiken till en modern form av hovkonst.

Att, liksom Groupa härom året, spela på riksdagens högtidliga öppnande hade på 70-talet skämt ut gruppen, menar Anders Rosén.

Text: KLAS GUSTAFSON
Foto: THOMAS FAHLANDER

FOTNOT:

Samlingsskivan ”Årsringar” (MNW) innehåller ett tvärsnitt av 20 års svensk folkmusik på skiva, 56 låtar på en dubbel CD, från Hemmingson till Hedningarna.

Samlingsskivor med 70-talets nydanare Kebnekaise och Arbete & Fritid har nyligen givits ut på CD.

Henrik Cederblom och Ellika Frisell i gruppen Den Fule – en brygga mellan 70-talets och 90-talets folkmusik?